

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Η Ελισάβετ Μπαρμπαλιού καταθέτει την εμπειρία της από τις συνεδρίες στο γραφείο της με τριακόσιους άνδρες. Μέσα και από τα προσωπικά της βιώματα, τα οποία μας αποκαλύπτει, αλλά και τους διαλόγους που έχει μαζί τους πρόσωπο με πρόσωπο, με νέες αφηγήσεις συνδεδεμένες με την ανάπτυξη της γλώσσας των συναισθημάτων, αναδύονται και συν-κατασκευάζονται νέες ιδιότητες και νοήματα.

Οι αγώνες και ο πόνος στην πορεία ωρίμανσης παιδιών, νέων και μεγαλύτερων ανδρών παρουσιάζονται γλαφυρά από τη συγγραφέα αλλά και μέσα από τις αφηγήσεις των ίδιων. Η εστίαση στις σχέσεις τους εντός του οικογενειακού και ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου αλλά και στη μεταξύ τους αλληλεπίδραση είναι αξιοθαύμαστα αποκαλυπτική.

Κατά κανόνα, τα βιβλία που αναφέρονται στον άνδρα προσελκύουν –αν και όχι πάντα– στη συντριπτική τους πλειονότητα αναγνώστες θηλυκού γένους. Τις γυναίκες είναι που συνήθως φροντίζουν να ικανοποιούν οι συγγραφείς.

Η συγγραφέας καλεί σε διάλογο άνδρες και γυναίκες, ώστε να δουν τις «αθέατες και πολλές φορές παρεξηγημένες πλευρές του άνδρα, του γιου, του συζύγου και του πατέρα, οι οποίες τον καταδικάζουν σε συναισθηματική απομόνωση και απέραντη μοναξιά». Και φυσικά ισχύει σε μεγάλο βαθμό ότι αυτό που βλέπεις είναι ό,τι σου δείχνει ο άλλος, όπως και το αντίστροφο, ότι δηλαδή η εικόνα που έχεις εσύ για τον άλλο είναι αυτή που εντέλει τον προσδιορίζει. Το βιβλίο της Ελισάβετ Μπαρμπαλιού έχω την εντύπωση ότι ξεχωρίζει, διότι προσφέρει τη δυνατότητα ενός καταλυτικού πολυφωνικού διαλόγου όχι μόνο διαφυλετι-

κού αλλά και διαγενεακού, ενός διαλόγου που μπορεί να άρει την άγνοια, την αμοιβαία δυσπιστία και τις προκαταλήψεις, οδηγώντας σε αλληλοκατανόηση και σε δρόμους αρμονικής συμβίωσης.

Η έμφαση στη σχέση πατέρα-γιου μέσα από τα μάτια αλλά και την καταλυτική παρουσία μιας γυναίκας θεραπεύτριας αναδεικνύει τη σημασία της ουσιαστικής παρουσίας του άνδρα-σύζυγο-πατέρα δίπλα στη γυναίκα-σύζυγο-μητέρα ως τον σημαντικότερο παράγοντα για την άνδρωση των αγοριών αλλά και συνολικά για την ωρίμανση των παιδιών. Αναδεικνύει επίσης την αξία της παρουσίας της μητέρας που καταφέρει να διευκολύνει την ανάπτυξη των σχέσεων μεταξύ πατέρα και παιδιών σ' αυτή την πρωτόγνωρη για όλους πρόκληση. Ο πατέρας έχει τώρα το δύσκολο έργο –δυστυχώς χωρίς τη βοήθεια της καταρρέουσας κοινότητας– να ανακαλύψει μέσα του αρχετυπικές, πανάρχαιες αλήθειες και να επινοήσει νέους τρόπους προσέγγισης των σχέσεών του με τα παιδιά του, τη μάνα και τα δίκτυα σχέσεων γύρω του. Ο ρόλος που θα έχουν οι πρόγονοι, οι μέντορες, οι παιδαγωγοί και εκπαιδευτές, οι θεραπευτές και γενικά οι νέες κοινότητες και τα νέα συλλογικά οράματα είναι εν τω γίνεσθαι, και χρειαζόμαστε ίσως νέου τύπου ερωτήσεις, μιας και μας περίσσειαν οι απαντήσεις. Εν τω μεταξύ, ο σύγχρονος Τηλέμαχος δεν περιμένει πια την επιστροφή του απόντα πολεμιστή, ναυτικού, μετανάστη, διπλά εργαζόμενου κ.λπ. πατέρα. Εκείνο που θέλει είναι να δυναμώσει συγκρουόμενος και να σχετιστεί οικειότερα με έναν πατέρα νόμο-λόγο, ο οποίος διώχνει «τους μνηστήρες» και προχωρά με την Πηνελόπη του, αν τον περιμένει. Εκεί που ο ποιητής της Οδύσσειας ολοκλήρωνε το έπος του, εκεί ξεκινά η μεγάλη περιπέτεια του σχετίζεσθαι του σύγχρονου ζευγαριού.

Με τη γυναίκα να κερδίζει ολοένα και περισσότερο τον κόσμο «έξω» και τον άνδρα να επιστρέφει και ίσως να συν-δια-

μορφώνει τον χώρο «μέσα», αλλά και αυτόν της οικογένειας, όλο και πιο δυναμικά, με τις έξεις του παρελθόντος, με τις επινοήσεις του παρόντος και την ασάφεια ατομικών και συλλογικών οραμάτων του μέλλοντος, οδηγούμαστε στην ανάδυση νέων ιδιοτήτων, σχέσεων και νοημάτων.

Εκεί που ο Όμηρος, και μετά την άφιξη του Οδυσσέα στην Ιθάκη, έχανε την έμπνευσή του, μιας και όλα ήταν σαφώς ρυθμισμένα και οριοθετημένα, εκεί αρχίζει μια νέα αχαρτογράφητη διαδρομή για όσους έλκονται από –και αντέχουν– τη μεγάλη περιπέτεια της συντροφικής συνεργατικής πορείας. Για την άνδρωση του Τηλέμαχου δεν υπάρχει πια ο Μέντορας ούτε η κοινότητα των ανδρών, έτσι ώστε η παρουσία του πατέρα να γίνεται περισσότερο απαραίτητη από ποτέ.

Κεντρικό θέμα του βιβλίου είναι πώς η ιστορική απουσία του άνδρα γίνεται παρουσία και πώς η άφιξη-παρουσία δεν γίνεται συναισθηματική απουσία. Οι ιστορικές αναδρομές αποδεικνύονται πολλαπλά χρήσιμες στην κατανόηση του παρόντος. Αν μπορούμε σήμερα στη θέση των παιδιών που έφθασαν προσφυγόπουλα μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, ένα εκατομμύριο διακόσιες χιλιάδες άνθρωποι –σε αναλογία 1:2 άρρενες προς θήλεις– τι θα λέγαμε; Τι θα έλεγαν οι κοπέλες οι οποίες μεταξύ τους και στο γραφείο του ψυχοθεραπευτή διερωτώνται πού είναι οι άνδρες; Πόσο το χθες της απουσίας του πατέρα, στο οποίο προστίθενται η σύγχρονη απουσία της μητέρας, η παρουσία του άνεργου πατέρα σε ρόλο συχνά παραδοσιακής μητέρας, και άλλες ασυνήθιστες συνθήκες, δημιουργούν χαοτικές συνειδησιακές καταστάσεις, με αποτέλεσμα την αναγκαία ανάπτυξη νέων συνθετικών διεργασιών; Η μελέτη της πολιτισμικής κληρονομιάς και της επιρροής της στο σήμερα αποτελεί βασική μέριμνα της συγγραφώς, και αυτό την τοποθετεί, θα έλεγα, σε μια παραπλήσια πορεία με το δημοφιλές στην Ελλάδα ρεύμα που έχει δημιουργήσει ο Ίρβιν Γιάλομ. Αυτό το κάνει με τον δι-

κό της προσωπικό τρόπο, ο οποίος, ενώ ακούγεται ελληνοκεντρικός, στην πραγματικότητα είναι εστιασμένος στη μελέτη της διαλεκτικής σχέσης, οικειότητας και αυτονομίας στις σύγχρονες κοινωνίες που βρίσκονται σε παρόμοια φάση ανάπτυξης με την Ελλάδα. Θα προσθέταμε επίσης ότι υπονοούνται ως υποκείμενα κοινά πανανθρώπινα χαρακτηριστικά και ιδιότητες.

Η επιστημολογική προσέγγιση της συγγραφέως θα λέγαμε ότι εντάσσεται στο πλαίσιο μιας Διαλεκτικής Συστημικής Προσέγγισης, που έχει βρει γόνιμο έδαφος και έχει αναπτυχθεί στην Ελλάδα μετά τους πρώτους σπόρους που φύτεψε το ζεύγος Γιώργου και Βάσως Βασιλείου, και που καλλιεργούν εμπλουτίζοντάς την οι συνεχιστές αυτής της παράδοσης.

«Η προσέγγιση αυτή», όπως αναφέρει ο Γ. Α. Βασιλείου, «βλέπει το Σύστημα Άνθρωπος –κάτι που καθιστά σύγχρονο τον Ηρόκλειτο– να το συναπαρτίζουν διεργασίες που θα μπορούσαμε, σε μια γενικότερη περιγραφή, να τις ομαδοποιήσουμε σε βιολογικές, ψυχοκοινωνικές, κοινωνιοπολιτιστικές και οικονομικοκοινωνικές, σε αλληλεξάρτηση, αλληλοσυσχέτιση και συναλλαγή μεταξύ τους».*

Η ιδιαιτερότητα αυτή της ελληνικής παράδοσης θέλει τους θεραπευτές να εκπαιδεύονται στη δουλειά όχι μόνο με τα άτομα, αλλά και με το ζευγάρι, την οικογένεια, την ομάδα και την κοινότητα. Όσο για την εκπαίδευσή τους, αυτή γίνεται κυρίως με βιωματικό τρόπο, με απαραίτητο στοιχείο την προσωπική θεραπεία του θεραπευτή σε ομάδα και την αποφυγή της ένταξής του σε κλειστά θεωρητικά και ερμηνευτικά συστήματα.

Το όμορφο και κατανοητό γράψιμο ενός ανθρώπου που έχει μάθει να ακούει τον πόνο και τις δυσκολίες στις σχέσεις των άλ-

* Γ. Α. Βασιλείου (1987). «Ο Άνθρωπος ως Σύστημα: Μια παρουσίαση για τον παιδοψυχίατρο». Στο Γ. Τσιάντης (επιστ. επιμ.), *Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής*, τόμ. 1. Αθήνα: Καστανιώτης.

λων, αλλά και να τους απευθύνεται με τρόπο που μπορεί να μιλήσει μέσα τους, συνιστά πολύτιμο χάρισμα της συγγραφούς. Αυτό κάνει το βιβλίο ευανάγνωστο ακόμα και σε μη εξοικειωμένους με τις θεραπευτικές έννοιες αναγνώστες. Επιπλέον, η πολυεπίπεδη και πολυεστιακή συνθετική του προσέγγιση μπορεί να βοηθήσει ιδιαίτερα τους ειδικούς των κοινωνικών και ανθρωπιστικών σπουδών, τα στελέχη προαγωγής υγείας και πρόληψης, και τους θεραπευτές, ανεξάρτητα από την προσέγγιση που ακολουθούν.

«Όταν υπογραμμίζεται ο ρόλος των μύθων, των παραμυθιών, των τραγουδιών και των ποιημάτων και γενικά της αναλογικής γλώσσας της μεταφοράς, που με την πολυσημία και την ανοιχτότητά της προάγει νέες ερμηνείες και αφηγήσεις, αποφεύγεται η δημιουργία αντιστάσεων που ανακύπτουν συνήθως από την κατάχρηση συμβολών, οδηγιών και μονοσήμαντων εξηγήσεων».*

Διαισθάνομαι ότι το βιβλίο αυτό θα ξυπνήσει προσωπικά βιώματα και θα διεγείρει έντονα τα βασικά συναισθήματα της έκπληξης, του φόβου, του θυμού, της λύπης, της ντροπής αλλά και της χαράς –ελπίζω– από τη διεύρυνση των οριζόντων του αναγνώστη στη θέαση του εαυτού, του άλλου και του εμείς εντός μας. Και όπως λέει και ο ποιητής: «πονάει η καρδιά όταν ψηλώνει». Αυτό ισχύει όχι μόνο στις σχέσεις γονιών και παιδιών, αλλά αμοτερόπλευρα και στις σχέσεις θεραπευτών και θεραπευόμενων, εκπαιδευτών και εκπαιδευόμενων, καθώς και σε κάθε συνάντηση με διαφορετικά αντιληπτικά πλαίσια, ακόμα και με τις καλύτερες προθέσεις.

Θα ήθελα, τέλος, να αναγνωρίσω ότι η Ελισάβετ αναλαμβάνει ένα ρίσκο καταπιανόμενη με θέματα που αφορούν το υπο-

* Δ. Σακκάς (2011). «Αξιοποιώντας παραμύθια, μύθους και ιστορίες ως μεταφορά στα βιωματικά εκπαιδευτικά σεμινάρια για τη σχολική κοινότητα». Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών.

κείμενο, τα οποία έτσι κι αλλιώς επιδέχονται πολλαπλές προσεγγίσεις και ερμηνείες, εν γνώσει της ότι σε αυτά ο γραπτός αναλυτικός λόγος, παρότι η ίδια προτιμά τον αναλογικό της μεταφοράς, είναι αναγκαίος – δημιουργώντας ενίοτε την αίσθηση του ατελούς ή αντιφατικού, κάτι που δεν μπορούμε να αποφυγούμε, όπως θα έλεγε και ο ιδρυτής της φιλοσοφίας των μαθηματικών Gödel με το θεώρημα της μη πληρότητας.

Το ότι κατάφερε να πείσει κάποιον, ο οποίος είναι πιστός στη βιομαθητική εκπαίδευση και επικοινωνία να γίνεται / να είναι παρών στην πορεία καταγραφής αυτής της πνευματικής αναζήτησης είναι χαρακτηριστικό της επιτυχίας του δικού της τρόπου.

Εύχομαι το βιβλίο αυτό να διαβαστεί και να λειτουργήσει καταλυτικά στον εμπλουτισμό ενός πολυφωνικού διαλόγου που τόσο πολύ έχουμε ανάγκη.

Διονύσης Σακκάς
Ψυχίατρος-Ψυχοθεραπευτής
Πρόεδρος Ελληνικής Εταιρείας
Συστημικής Θεραπείας (ΕΛΕΣΥΘ)